

ljeni repertoar. Videz pa je, da je bilo slovensko narodno gledališče uredbi dozorelo, da jo je sprejelo brez odpora kot izvršeno dejstvo; saj bi pa sleherno zoperstavljanje moglo izvirati le iz premissljene in dognane gledališke ideologije in iz poguma ljudi, ki bi tako ideologijo zastopali. — Niti enega niti drugega pa od gledališča „zlate sredine za zlato sredino“ ni mogoče pričakovati.

Kot veren proizvod dobe se delovanje našega narodnega gledališča za čuda prilega veljavnim razmeram. Naša zlata sredina se je namreč s prosvetljenstvom identificirala, za spoznanje je omilila oba ekstrema in tako že pred desetletji prevzela težo življenja z okrnjeno reakcijo in ohromelim progresom vred nase, kar pomeni domala evropsko izjemo. Tako je bila do zadnjega časa naša usoda v glavnem odvisna od povprečnega instinkta in od prisluškovalcev.

Ponovno pa se pričenjata močnejše uveljavljati obe skrajni nasprotji: skrupolozni pedantje in čustveno intelektualno sproščeni ljudje, pasivni in aktivni življenjski principi.

Tudi gledališče se bo moralo odločiti za enega izmed obeh polov: za prosvetni dom ali za umetniški zavod-gledališče; za stereotipni pedantski element, ob katerem bo shiralo sleherno umetniško prizadevanje, ali za čustveno, intelektualno ter karakternostno sproščen zagon, ki bo aktivno ter brez predsodkov pomagal pri oblikovanju lepšega in boljšega človeškega življenja.

Revialna repertoarna politika ozirov in kompromisov, ki smo ji ponovno pričeli v tej sezoni, porušeno ravnotežje med kvantiteto in kvaliteto uprizoritev, uradno-instinktivno sprejemanje navodil in ukrepov za sestavo repertoarja pa so izraziti znaki, ki ne opravičujejo upanja, da se v enem izmed dveh slovenskih narodnih gledališč snujejo in oblikujejo temelji nove, prave in velike slovenske gledališke umetnosti, ki bo na razvalinah stereotipnega pedantstva in obče človeške utesnjenosti morala zrasti v dogledni bodočnosti.

Prav v tem pa je klavrnost in tragika gledališča zlate sredine za zlato sredino, ki utegne prinesiti s seboj za doto le nekaj smisla za politično konjunkturo in kompromis.

frb.

Politični obzornik

DELAVSTVO ZDRUŽENIH DRŽAV SEV. AMERIKE

Vito Krajger

Nadaljnji vplivi priseljencev na delavsko gibanje Združenih držav.

V šestdesetih letih prejšnjega stoletja, zlasti pa po uspeli državljanski vojni, ki je v začetku sedemdesetih let odpravila suženjstvo v južnih državah in s tem na široko odprla vrata kapitalističnemu izkoriščanju črnega prebivalstva teh držav, je zajel Združene države val meščanskega liberalizma. Načelo „laissez faire laissez passer“ se je v Ameriki najdosledneje izvajalo. Naravna posledica tega je bila, da so se tudi nasprotstva med delom in kapitalom silno zaostri. V tej dobi so se že občutili tudi vplivi delavstva iz vzhodne, jugovzhodne in srednje Evrope, katerih dotok ni prenehal vse do dobe neposredno po prvi svetovni vojni.

Predvsem so po l. 1848., zlasti pa v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, prišli v Združene države prvi zavedni socialisti, ki so jih pregnali iz Nemčije protisocialistični Bismarkovi zakoni. Pod vplivom teh se je ustanovila „Social Labor Party“, prva socialistična stranka v Združenih državah. Skoraj istočasno z njimi so prišli v Ameriko tudi Bakuninovi učenci anarhisti, ki so našli tu mnogo ugodnejša tla za svojo dejavnost,

kakor marksisti. Anarhisti so bili bližji teroristični tradiciji dotedanjegg delavskega gibanja v Sev. Ameriki, na drugi strani je pa brezvestno izkoriščanje delavstva s strani podjetnikov in zatiranje njihovih stavek s strani vojaštva, ki ga je država stalno pošiljala na stavkujoče delavstvo, izzvalo k uporabi nasilnih protisredstev. Zaradi stalnega dotoka svežih delovnih moči iz Evrope se vlada Združenih držav ni nikdar znašla pred problemom, da brezobzirno izkoriščanje delavcev ubija odporno silo in prirodno rast naroda, kakor n. pr. evropske vlade, ki so pod silo ugotovitev rekrutnih komisij o stalnem upadanju za vojsko sposobnih mladeničev, kakor tudi pod pritiskom nastajajočega delavskega gibanja, uvedle zaščitno delavsko zakonodajo. Te niso Združene države poznale vse do nastopa Roosevelta l. 1933. Delavstvo je bilo navezano izključno na svoje sile, tudi pri najelementarnejših zahtevah za zaščito golega življenja v rudnikih, pri gradnji železnic, kanalov, nebotičnikov in drugod. Že izkušnje irskih predhodnikov pa so vzbujale pri njih zavest, da samo s terorjem lahko dosežejo večje uspehe in ustrahujejo nasprotnika. Tako so se anarhisti, ki so se organizirali po vseh ameriških mestih v „Revolutionary Clubs“, iz katerih je nastala l. 1881. „Revolutionary Socialist Party“, prej in globlje zasidrali med ameriškim delavstvom kakor marksisti. Socialistična stranka je sicer imela že l. 1905. v Združenih državah dvanajst dnevnikov s tremi milijoni naklade, poleg tega so ji pripadali tudi najvišji predstavniki ameriške literature, Upton Sinclair, Jack London, Sinclair Lewis, vendar je bila v političnem življenju Združenih držav in v delavskih organizacijah vse do danes skoraj brez pomena. Njen glavni posel je bil, vzgajanje posameznih delavcev v socializmu, kar pa ni prida vplivalo na politiko delavskega razreda.

Pri obravnavanju okolnosti, ki so povzročile, da marksizem ni našel vse do danes med delavstvom Združenih držav pravega odmeva, pa trčimo tudi ob bistvo vprašanja, kako so priseljenci vplivali na ameriško delavsko gibanje. Priseljenci so prihajali iz najzaostalejših krajev Evrope ter bili po večini nepismeni kmetje, ki so pustili doma obubožane in propadle kmetije ter gladojuče družine. Njihov edini in neposredni cilj v Ameriki je bil, da čim več zaslužijo, da pošljejo domov čim večjo denarno pomoč in se čimprej vrnejo na novo postavljeni kmečki dom. Prvi priseljenci pa so tudi v sami Ameriki našli možnost, da so po določenem razdobju, ko so že nekaj prihranili, zapustili delo v industriji in se vrnili k zemlji. Združene države sredi preteklega stoletja še daleč niso bile povsem kolonizirane. Na zapadu je bilo še ogromno neobdelane plodne zemlje, ki je postala zaradi gradnje železnice dostopna; nova industrija in velika mesta so pa napravila obdelovanje zemlje tudi zelo donosno. Tako so delavci zapuščali industrijo, čim so si nekaj prihranili, odšli na zapad, ogradili kos zemlje in se vrnili k poljedelstvu. Iz stare domovine je za njimi prišla še ostala družina.

Naši priseljenci te možnosti osamosvojitve niso več imeli. Konec 19. stoletja je bila vsa plodna zemlja v Združenih državah razdeljena. Zato so priseljenci v dobi po 80 letih preteklega stoletja pošiljali domov denar in, ko so tudi sami nekaj nahranili, odhajali v staro domovino gospodarit na trdni kmečki grunt.

S priseljenci torej se vse do svetovne vojne ni dotekal v Združene države nikak proletariat ali živelj, ki bi se mogel sčasoma razviti v proletariat. Mnogi so sicer ostajali za stalno v Ameriki kot delavci, in da njihovo število ni moglo biti majhno, dokazuje dejstvo, da je danes od 130 milijonov prebivalstva Združenih držav 40 milijonov priseljeniških potomcev. Vendar so med ameriškim delavstvom vedno živele cele plasti, ki se niso zanimale za tiste smeri delavskega gibanja, katerih daljni in končni cilj je bila preobrazba današnje družbe in ustanovitev nove, v kateri naj bi prevzel oblast proletariat. To priseljeniško plast je zanimal in še to samo deloma, le posameznike, boj za neposredne pridobitve delavstva, predvsem boj za zvišanje mezd, medtem ko skrajšanje delavnika ne več v toliki meri, ker so pri daljšem delavniku lahko

več zaslužili. Njihova glavna težnja pa je bila, da v čim krajšem času čim več zaslužijo, da bi se čimprej vrnili v staro domovino.

Na drugi strani so Združene države kot mlada kapitalistična država s tisoč možnostmi za osamosvojitve tudi domačemu delavstvu stalno postavljale pred oči varljivi up, da se bo lahko povzpел iz delavskih vrst in se osamosvojil. Vladajoča meščanska vzgoja, ki so je bili deležni tudi delavski otroci, je z vsemi sredstvi vcepljala mladini varljive predstave, da se vsak Amerikanec lahko povzpne do Forda in drugih industrijskih kraljev Amerike.

Tako se delavsko gibanje v Združenih državah ni nikoli dovolj spolitiziralo in niti danes nima končnega političnega smotra večina smeri, ki se pri njem uveljavljajo. Marksizem pa ravno daje delavskemu gibanju politično ost, v čemer se bistveno razlikuje od Trade unionizma, ki se bori le za zadovoljitev neposrednih delavskih zahtev: za visoke mezde in kratek delavnik. Tako sta anarhizem z individualnim terorjem in Trade unionizem z neomejenim oportunizmom stalno nadvladovala nad marksizmom v delavskem gibanju Združenih držav. Tudi delavske stranke, ki so nosile in nosijo naziv socialistične stranke, dejansko nikdar niso bile to v evropskem pomenu besede.

Posamezne smeri delavskega gibanja v Združenih državah.

Pomanjkanje vsake politične borbe in pa zaradi tega tudi pomanjkanje vsake politične vzgoje delavskega razreda v Združenih državah sta vtisnila pečat njegovemu razvoju do današnjih dni. Ravno tej bistveni pomanjkljivosti moramo pripisati vse neuspehe delavstva Združenih držav, zlasti pa nihanje med največjim poletom, ko je delavstvo razgibalo in razmajalo do temeljev vso ogromno državo, in popolnim upadom, ki je redno sledil takemu poletu.

Če kronološko pregledamo nastanek, razvoj in upad posameznih smeri v delavskem gibanju Združenih držav, moramo takoj ugotoviti, da nista nikdar imeli dve smeri hkrati velik vpliv ali zaznamovali velik poraz, temveč se je vedno razvila ena na razvalinah druge, ne da bi se pri tem iz napak prve kaj pridalo naučila.

Po krvavem terorju Moly Marguerijcev, ki je bil čisto irskega porekla, so l. 1869. ustanovili rudarji v Philadelphiji nekaj delavski red: „Noble order of the Knights of Labor“ („Plemeniti red hlapcev dela“), ki je bil do l. 1878. nezakonita delavska organizacija, organizirana po vzgledu prostozidarskih lož, polna romantike z mnogimi skrivnostnimi predpisi in obredi pri vstopu, sestajanju in izvrševanju dolžnosti v organizaciji. V 80 letih, ko je Združene države iznova zajela ostra gospodarska kriza, so navreli v organizacijo anarhistični elementi, medtem ko je bilo vodstvo konservativno. Pod vplivom anarhističnih članov in zaradi vedno večjih nasprotstev med delom in kapitalom v Združenih državah — liberalizem je bogatil bogataše, iz revežev je pa delal še večje reveže — je l. 1886. 4. maja eksplodirala v Chikagu prva bomba dinamita med spopadom policije z delavstvom. Na strani policije je bilo 7 mrtvih in preko 60 ranjenih, koliko je bilo žrtev na strani delavstva ni bilo nikdar ugotovljeno. Posledice te bombe so bile za delavce pogubne. Sedem glavnih voditeljev delavskega gibanja v Chikagu so postavili pred sodišče, ki jih je pet obsodilo na smrt, dva pa na dosmrtno ječo, čeprav jim ni bila dokazana nobena zveza z atentatom samim. Takrat je ameriško pravosodstvo prvič razburkalo ves svet s tem justičnim umorom. Za obsojence sta intervenirala Bernard Schaw in Oskar Wilde. Evropo je zajelo popolno razburjenje, kakor po vojni justični umor Sacca in Vanzetija. V Združenih državah samih je pod vplivom belega terorja prenehala za več let borba za osemurnik, ki so ga do takrat v nekaterih strokah že uveljavili; prenehalo je tudi nadaljnje organiziranje delavcev. Članstvo pri Hlapcih dela je padlo od 1 milijona na 200.000. Neki socialistični list tedanje dobe je ugotovil: borba je koristila samo kapitalistom, delavsko gibanje

pa je vrgla za celo generacijo nazaj. Pri „Hlapcih dela“ je popolnoma prevladal vpliv najkonservativnejših voditeljev. Podjetniki so izprli večino organiziranega delavstva, vpeljali črne liste, vohunski sistem po obratih, kjer se je delalo spet po 10–12 ur dnevno.

Plemeniti red Hlapcev dela je izgubil vsak vpliv na delavstvo in na njegovo mesto je stopila nova organizacija, ki je bila ustanovljena že l. 1881., ki je pa šele sedaj, po zlomu prve, lahko prišla do moči, The American Federation of Labor (Ameriška federacija dela, A. F. D.). Ta je odklanjala vsak radikalizem, edini njen cilj je bil, pridobivati svojemu članstvu gospodarske koristi, pa bilo na škodo kapitalistov ali drugih delavskih organizacij, ali neorganiziranega delavstva. Ideološko ni organizacija pripadala nobeni smeri, oportunizem je bil njeno glavno vodilo. Če ji je prinašalo koristi, je ob stavkah poskrbela tudi za stavkokaze. V svojih vrstah je družila predvsem delavsko aristokracijo, ni pa sprejemala priseljencev in najnižje plačanega proletariata. Stržen organizacije so bili delavci, ki so si iz prihrankov postavili že lastne hiše in so uživali visoki ameriški življenjski standard.

A. F. D. je sprva zavirala boj za osemurnik, ki je v začetku 90 let zopet zajel široke množice, in mu je šele pod velikim pritiskom le-teh stopila na čelo. Podjetniki in država so v tej reprizi boja za osnutek uporabljali proti delavcem novo sredstvo, iniunctio. Postavili so stavkujoče delavstvo, zlasti njihove voditelje, za časa stavke izven zakona, ter jim odvzeli v ustavi zajamčeno svobodo govora, tiska in zborovanja in zlasti tudi prostega gibanja v bližini tovarn. Tako so postale nezakonite tudi stavkovne straže. Te iniunctije so izrekala sodišča na podlagi starih zakonov proti zarotam.

Posledica uporabe iniunctij je bila, da se je ob vsaki večji stavki razvil boj za politične pravice delavstva, ki ni ostal omejen samo na stavkovno področje, ampak je ob vsaki večji stavki zajel vso državo. Čim je na kakem industrijskem področju, kjer je izbruhnila stavka, izreklo sodišče proti delavcem iniunctio, so takoj pohiteli v ta kraj najbolj znani delavski voditelji in govorniki, organizirali javne shode, ki jih je policija preganjala, in je tako prišlo do prelivanja krvi.

V nemajhni zvezi s to ostro mero podjetnikov in države proti delavstvu je vmeševanje poklicnih zločincev v razredni boj v Združenih državah. Nastanek tako zvanega raketirstva. Začeli so s tem podjetniki, ki se jim je najprej ponudil nek privatni detektiv Pinkerton, da jim bo v primeru stavke dobavljal stavkokaze in ljudi, ki bodo odstranili stavkovne straže, pred stavkami pa vohunil zanje za delavskimi načrti. Sčasoma si je vsako večje podjetje začelo samo vzdrževati oborožene straže, ki so ob stavkah vršile te naloge. Delavske organizacije na drugi strani so tudi same začele oboroževati svoje članstvo in tudi najemati zločince, da so nastopali proti tolпам družb. Posledica je bila, da so bili spopadi vedno bolj krvavi in pogosti. Državi pa je bilo to zadostni razlog, da je v kraju, kjer je izbruhnila stavka, proglasila obsedno stanje in poslala med delavstvo vojaštvo. Tako so proti stavkujočemu delavstvu skupaj nastopile oborožene straže družb in vojaštvo. Delavstvo je v svoji nemoči in obupu, ker je vsaka še tako upravičena stavka zahtevala številne žrtve, poleg tega pa so bili še izven zakona, seglo po dinamitu, ki se je enkrat že izkazal pogubonosnega za delavski razred. A. F. D., ki je po svojih voditeljih obsojala teror, je v svojih krajevnih organizacijah dejansko z vednostjo glavnega vodstva pri stavkah uporabljala vse bolj pogosto dinamit in vzdrževala posebne oddelke, ki so pripravljali atentate. Ti oddelki so bili pogosto v tesnih zvezah s poklicnimi zločinci, katere so najemali za dokončno izvedbo nasilnih ukrepov.

Ta dvoletna vloga A. F. D. se je posebno jasno pokazala pri bombnem atentatu na nebotičnik kapitalističnega dnevnika „Times“ v Los Angelesu. Poleti l. 1910. je ta nebotičnik zletel v zrak in pokopal pod svojimi razvalinami preko 20 žrtev. Po daljši

preiskavi sta bila aretirana in osumljena dejanja brata Mc Namara, dva vidna voditelja A. F. D. v San Francisku. Kakor l. 1886. za voditelje osumljene prvega atentata v Chikagu, so tudi sedaj delavske organizacije širom Amerike in sveta povedle akcijo za osvoboditev teh dveh voditeljev, češ, da gre za enak poizkus justičnega umora, kakor so ga zagrešili pred leti v Chikagu. Ko je podpirala to akcijo že vsa država in so nabrali že čez $\frac{1}{4}$ milijona dolarjev za obrambo, sta na razpravi brata Mc Namara priznala, da sta atentat res zasnovala in sama izvedla. Udarec za delavsko gibanje je bil še hujši, kakor bomba l. 1886. A. F. D. je izgubila vsak vpliv med delavskim razredom, delavstvo je zapuščalo organizacije in izgubilo vsako zaupanje v voditelje, kapital je triumfiral in izrabil ta polom za še hujši pritisk.

Ker se je dvolična vloga A. F. D. pokazala za delavstvo tako škodljiva, na drugi strani pa je povečani pritisk kapitala krepil odpor, je med delavstvom sedaj prevladala radikalna organizacija: Industrial Workers of The World (I. W. W.) ali Wobliji, katere prvi kongres se je vršil l. 1905. in so na njem prišli do izraza vplivi tedanje ruske revolucije. V program je kongres sprejel tudi točko o odpravi kapitalizma. V vrste Woblijev so se včlanili vsi radikalni elementi med anarhisti, Trade unionisti, marksisti in reformisti. Sprva sta se borili v nji dve frakciji, radikalna in oportunistična. L. 1908. pa je popolnoma prevladala prva in Wobliji so ostali vodilna delavska organizacija v Zruženih državah do njihovega vstopa v vojno in še med vojno.

I. W. W. je v nasprotju z A. F. D. organizirala predvsem najslabše plačani proletariat, v prvi vrsti tekstilce. Organizirala je tudi priseljeniško delavstvo. Odklanjala je teror in uveljavljala načelo, da je moč delavstva v številu organiziranih delavcev. Glavno sredstvo v borbi proti kapitalu pa mora biti sabotaža. Njena glavna zahteva je bila, da smejo podjetniki zaposlovati samo organizirane delavce, s čimer je hotela dvigniti svojo moč. Zaradi tega je tudi izbruhnili največ stavk, ki so bile pogosto zelo krvave.

(Dalje prih.)

Kritika

MILENA MOHORIČEVA, KORENOVE SAŠE UČNA DOBA. Povest iz življenja slovenske učiteljice. 1940. Ženska založba Belo-modra knjižnica v Ljubljani. 282 str.

Ko se srednješolka Saša Korenova po prvem odkritju predmestne mizerije in bede sploh spet znajde v meščanskem okolju — v razkošnem stanovanju bogate prijateljice, jo nenadoma zgrabi obup. Sredi občudovanja dragocenega pohištva, starinskih slik in okusne keramike spozna ob „vsakdanji“ misli, koliko časa tu vsak dan brišejo prah, „da bi ista misel obšla tudi njeno mater, medtem ko bi oče užival samo lepoto“ (str. 73). V obup jo spravlja zavest, da ni samo del ljubljene plemenitega očeta, marveč tudi del vsakdanje, mračnjaške matere.

Mati je označena skoraj vseskozi negativno. Njen odnos do moža in hčerke je mrzel in tuj, hkrati pa samoljuben, neuvideven, brezobziren. Primerjava s skoraj vseskozi pozitivno označenim očetom utegne ustvarjati sodbo o zastarelem belo-črnem prikazovanju, lastnem zlasti idealističnim pisateljicam prejšnjega stoletja, ki niso imele prilike spoznavati življenje, kakršno je, zaradi česar so ga — često ne brez spretnosti — posiljevale. Vendar takšna sodba v tem primeru ne drži.

Sašin odnos do očeta pa tudi vsa dediščina, ki jo je prejela po njem, sta dokaj toplo podana: mladostno sanjarjenje, zgodnje vrtanje po smislu življenja, ki jo sprva vrže v bolešno religioznost, kasneje pa v iskanje cilja v tostranosti, mržnja do formalistične meščanske utesnjenosti — vse to so prvine, ki je zrastle iz njih nekaj občutja polnih oznak in prizorov in bi zmogle oblikovati še več, če bi ne bila Saša taka tipična očetova hči. Sašin oče je romantik in jesenski plod njegovega hrepenenja, ljubezen do pevke Marije, ostane nedosegljiva modra cvetka — nedosegljiva, da se ne